

Яценко Т. О., д-р пед. наук, ст. наук. сп.,
головний науковий співробітник
відділу навчання української мови та літератури,
Інститут педагогіки НАПН України, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ЧИТАЦЬКОЇ ГРАМОТНОСТІ УЧНІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

У процесі глобальних продуктивних перетворень, інноваційної перебудови освітньої системи актуалізується проблема формування читацької грамотності учнів закладів загальної середньої освіти та якісного розроблення її теоретичних та практичних аспектів.

У трактуванні читацької грамотності як педагогічної категорії важливо спиратися на досягнення психолого-педагогічної науки щодо сутності читацької діяльності особистості. Розуміння прочитаного є ключовим елементом читацької діяльності учнів і важливим напрямом у роботі вчителя. Від рівня розуміння тексту залежить повнота, глибина предметних знань, сформованих умінь і способів діяльності школярів, тобто результативність освітнього процесу. Уміння використовувати прочитане передбачає розвиток практичних навичок читача, а здатність осмислювати прочитане полягає в його активності, коли він вміє застосовувати особистий читацький досвід для розуміння авторської думки. Отже, читацьку грамотність доцільно розглядати як інтегрований компонент навчальних досягнень учнів, сукупність яких можна диференціювати на предметні результати – наявність достатнього рівня володіння предметним навчальним матеріалом, формування досвіду його використання в нових навчальних і соціальних ситуаціях; метапредметні результати – сформованість вміння ефективно використовувати різні джерела інформації та об'єктивно оцінювати її достовірність і значущість, демонструвати досвід дослідницької проєктної діяльності; особистісні результати – сформованість ціннісного ставлення до читання, удосконалення читацьких умінь і навичок, розвиток естетичного смаку, формування кола читання для особистісного розвитку.

У початковій школі питання формування читацької грамотності розглядається в аспекті вироблення в учнів сенсомоторної навички читання та оволодіння його основними прийомами на уроках літературного читання. В основній та старшій школі увага зосереджується на сприйманні текстової інформації та прийомах її глибокого розуміння. Навчальні досягнення учнів-підлітків щодо рівня сформованості читацької грамотності визначаються міжнародним моніторингом PISA. Так, складниками читацької діяльності названо такі: ситуації – різні цілі читання та контексти, у яких необхідно орієнтуватися, використовуючи текст; текст – різні матеріали для читання; читацькі уміння – стратегії та способи опрацювання тексту. Тест PISA орієнтує на сформованість таких читацьких умінь: 1) уміння, що безпосередньо передбачають роботу з текстом, тобто знаходити і виокремлювати інформацію, визначати наявність або ж відсутність необхідної інформації у тексті; 2) уміння,

що ґрунтуються на власних роздумах про прочитане, тобто інтегрувати та інтерпретувати інформацію із тексту: розуміти факти і змістову сутність тексту (тему, головну думку, загальне призначення тексту), концептуальну інформацію (авторська позиція), значення невідомих слів на основі контексту, прослідковувати причинно-наслідкові зв'язки, усвідомлювати мотиви вчинків і поведінки героїв, розкривати їхні характери, формулювати висновки, порівнювати зображення і вербальний текст; 3) уміння осмислювати та оцінювати зміст і форму тексту: оцінювати зміст прочитаного і розуміти призначення його структурних компонентів; оцінювати повноту та достовірність інформації, уміти виявляти протиріччя в одному чи декількох текстах; висловлювати власну думку про прочитане; оцінювати форму тексту; 4) уміння використовувати інформацію із тексту для практичного розв'язання проблем; виявляти зв'язок прочитаного із сучасністю [1].

Формування читацької грамотності учнів матиме належну методичну ефективність за умови врахування вікових психологічних особливостей школярів, що обумовлює необхідність розкриття специфіки художнього сприймання. Свого часу О. Никифорова визначила три стадії художнього сприймання тексту: емоційно-відтворювальна робота читачів; мислительна робота над текстом; особистісне засвоєння змісту і значення тексту, осмислене й цілісне відтворення прочитаного [2, с. 9–11]. Перша стадія характеризується домінуванням читацької уяви та безпосереднім відтворювальним сприйманням тексту. Друга – означає активізацію пізнавальної діяльності учнів, що спрямована на ідейно-художній аналіз твору, третя – характеризується глибокою взаємодією емоційної думки й осмисленого почуття, свідомим ставленням до прочитаного, його естетичним сприйняттям та інтерпретацією. Учена-педагог указувала на такі умови повноцінного сприймання тексту: сформованість мислительних операцій та операцій уяви, що дозволяють читачеві безпосередньо сприймати особливості тексту та його художні образи; виділення всіх образних елементів тексту, прийомів їх творення, що сприяє глибокому осягненню прочитаного; встановлення співвідношень між образними частинами тексту; узагальнення образних компонентів тексту та його цілісна оцінка [2, с. 102–104]. Отже, активна взаємодія всіх видів аналітико-синтетичних операцій над текстом забезпечує оптимальний шлях читача від безпосереднього спостереження картин у тексті до їх емоційно-логічного сприйняття, розуміння, усвідомлення та глибокого осягнення, що є основою для формування його читацької грамотності.

Список використаних джерел

1. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA–2018 ; кол. авт. : М. Мазорчук та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ : УЦОЯО, 2019. 439 с.
2. Никифорова О. И. Восприятие художественной литературы школьниками. Москва : Учпедгиз, 1959. 206 с.